

משיח בן יוסף ודוד ומדינת ישראל

פרשיות סוף ספר בראשית עוסקות בהתעצמות שבין יוסף לאחיו. להתנגשות זו כמה פרקים. דומה כי דווקא הפרק העלום והסתום שלפניכם עשוי לשמש פתח להבנת המאבק. הרקע הוא ירידת משפחת יעקב למצרים אחרי התוודעותם ליוסף המנהיג של מצרים – 'המשביר לכל עם הארץ'. עם ההגעה למצרים – מלבד התרגשות – יש חידודי עמדות. בפרשיה שלפניכם מוצגת השאלה איך יוצגו בני יעקב לפני פרעה. ליוסף עצה אך האחים פונים לנתיב אחר – שימו לב:

בראשית מו-מז

(כח) וְאֵת יְהוּדָה שְׁלַח לְפָנָיו אֶל יוֹסֵף לְהוֹרֹת לְפָנָיו גִּשְׁנָה וַיְבִיאוּ אֶרְצָה גִּשְׁן: (כט) וַיֵּאָסֶר יוֹסֵף מִרְפָּבְתּוֹ וַיַּעַל לְקִרְיַת יִשְׂרָאֵל אָבִיו גִּשְׁנָה וַיֵּרָא אֵלָיו וַיִּפֹּל עַל צַוְאָרְיוֹ וַיִּבְכֶּה עַל צַוְאָרְיוֹ עוֹד: (ל) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף אָמוּתָה הִפְעַם אַחֲרַי רְאוּתִי אֵת פְּנֵיךָ כִּי עוֹדְךָ חַי: (לא) וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחִיו וְאֵל בֵּית אָבִיו אָעֵלָה וְאֶגִּידָה לְפְרֹעֶה וְאֶמְרָה אֵלָיו אֲחִי וּבֵית אָבִי אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בָּאוּ אֵלַי: (לב) וְהֶאֱנַשִּׁים רַעִי צֵאן כִּי אֲנִשִּׁי מִקְנֵה הָיוּ וְצֹאנָם וּבְקָרָם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם הֵבִיאוּ: (לג) וְהִנֵּה כִּי יִקְרָא לָכֶם פְּרֹעֶה וְאָמַר מַה מַּעֲשִׂיכֶם: (לד) וְאָמַרְתֶּם אֲנִשִּׁי מִקְנֵה הָיוּ עֲבָדֶיךָ מִנְעוּרֵינוּ וְעַד עַתָּה גַם אֲנַחְנוּ גַם אֲבֹתֵינוּ בְּעַבּוּר תִּשְׁבּוּ בְּאֶרֶץ גִּשְׁן כִּי תוֹעֵבֶת מִצְרַיִם כָּל רַעֲיָה צֵאן: (א) וַיְבִיאוּ יוֹסֵף וַיַּגִּד לְפְרֹעֶה וַיֹּאמֶר אָבִי וְצֹאנָם וּבְקָרָם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם בָּאוּ מֵאֶרֶץ כְּנַעַן וְהֵנָּה בְּאֶרֶץ גִּשְׁן: (ב) וּמִקְצֵה אָחִיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים וַיַּצְגֵם לְפָנָיו פְּרֹעֶה: (ג) וַיֹּאמֶר פְּרֹעֶה אֶל אָחִיו מַה מַּעֲשִׂיכֶם וַיֹּאמְרוּ אֵל פְּרֹעֶה רַעֲיָה לְגוֹר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן כִּי אִין מִרְעֵה לְצֵאן אֲשֶׁר לְעַבְדֶּיךָ כִּי כָבֵד הִרְעֵב בְּאֶרֶץ כְּנַעַן וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עַבְדֶּיךָ בְּאֶרֶץ גִּשְׁן: (ה) וַיֹּאמֶר פְּרֹעֶה אֶל יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ וְאָחִיךָ בָּאוּ אֵלַיךָ: (ו) אֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָנֶיךָ הוּא כְּמִיטֵב הָאֶרֶץ הוֹשִׁיב אֵת אָבִיךָ וְאֵת אָחִיךָ יֵשְׁבוּ בְּאֶרֶץ גִּשְׁן וְאִם יִדְעַת וְיִשׁ בָּם אֲנִשִּׁי חֵיל וְשִׁמְתֶם שָׂרֵי מִקְנֵה עַל אֲשֶׁר לִי:

מה פשר הפערים בפרופיל הזיהוי בין האחים ליוסף? ממה הוא נובע? פרשנים שונים ביארו ענין זה. ליוו את הפרשנות כמה עקרונות. ביניהם המידע כי במצרים לא סובלים רועי צאן. על רקע זה פירשו כי יוסף מבקש להעניק לאחיו את ארץ גשן ולקיים בה מעין אוטונומיה. – מה נראה לכם נכון? להצעה חילונית הבה נשוב לסצנת הפתיחה – חלומות יוסף:

בראשית לו [אפשר להתבונן בפרק – אך לקצר את העיון בו...]

(ה) וַיִּחְלֹם יוֹסֵף חֲלוֹם וַיַּגִּד לְאָחִיו וַיֹּסְפוּ עוֹד שְׁנָא אֹתוֹ: (ו) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׁמְעוּ נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חֲלַמְתִּי: (ז) וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ מְאֻלְמִים אֲלֻמִּים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה קִמָּה אֲלֻמִּתִּי וְגַם נִצְבָּה וְהִנֵּה תִסְבְּינָה אֲלֻמִּתֵּיכֶם וְתִשְׁתַּחֲוּיִן לְאֻלְמִתִּי: (ח) וַיֹּאמְרוּ לוֹ אָחִיו הַמְלִיךְ תְּמַלִּיךְ עָלֵינוּ אִם מְשׁוּל תְּמַשְׁל כְּנוּ וַיֹּסְפוּ עוֹד שְׁנָא אֹתוֹ עַל חֲלַמְתּוֹ וְעַל דְּבָרָיו:

מה פירוש על חלומותיו ועל דבריו? האם השנאה נובעת רק מן הנמשל [אותו פענחו האחים בעצמם(!)]? הבה נפסע מן הפרטי-משפחתי לציבורי-לאומי. המסורת המדרשית מעלה על נס שני משיחים: משיח בן יוסף ומשיח בן דוד. ביחס לראשון רבה התעלומה – וכדי להסיר במעט את הערפל [ולמסך מחדש...] מדרש על פועלו סופו של הנ"ל:

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) במדבר פרשת בלק דף קכט עמוד ב

'ומחץ פאתי מואב'. אמר ר' הונא בשם ר' לוי מלמד שיהיו ישראל מקובצין בגליל העליון ויצפה עליהם שם משיח בן יוסף מתוך הגליל והם עולים משם וכל ישראל עמו לירושלים לקיים מה שנא' (דניאל יא)

ובני פריצי עמך ינשאו להעמיד חזון ונכשלו. והוא עולה ובונה את בית המקדש ומקריב קרבנות והאש יורדת מן השמים והוא מוחץ כל הכנענים. ויבא על ארץ מואב והורג את חציה והשאר שובה אותה בשביה ומעלים לו מס ועושה באחרונה שלום עם מואב שנאמר (ירמיה מח) ושבתי את שבות מואב וישבו ארבעים שנה לבטח אוכלים ושותים ובני נכר אכריכם וכורמיכם. וקרקר כל בני שת. שהוא מקרקר כל הכנענים שנקראים בשת. שנאמר (בראשית ד) כי שת לי אלהים זרע אחר.

ואחרי כל כל זאת שומע גוג ומגוג ועולה עליהם שנאמר (תהלים ב) יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו. והוא [-גוג] נכנס והורג אותו [-משיח בן יוסף] בחוצות ירושלים שנא' (דניאל יב) והיתה עת צרה וישראל רואים כך ואומרים אבד משיח ממנו ושוב לא ישוב משיח אחר וסופדים עליו ארבע משפחות שנאמר (זכריה יב) וספדה הארץ משפחות לבד משפחת בית דוד לבד. והקב"ה יוצא ונלחם עמם שנאמר (שם) ויצא ה' ונלחם בגוים...

למה יש צורך בשני משיחים? ראשית נבדוק את התקדים – שימו לב למדרש הבא:

בראשית רבתי פרשת ויגש עמוד 213

ואריה כבקר יאכל תבן (ישעיה שם) אריה זה משיח בן דוד שבא מיהודה שנקרא אריה, גור אריה יהודה (מ"ט ט'). כבקר, זה משיח בן יוסף שנקרא שור שנאמר בכור שורו (דברים ל"ג י"ז). יאכל תבן, לשעבר ירבעם בן נבט שהיה מאפרים היה שונא רחבעם המלך שהיה מיהודה שהיה מחלוקת ביניהם, אבל לעתיד לבא יהיה שלום בין שני משיחים הללו ולא יקנאו זה בזה, ועליהם הוא אומר וסרה קנאת אפרים (ישעיה י"א י"ג), הוי ואריה כבקר יאכל תבן, שניהם ידברו תבונה לישראל ולא יקנאו זה בזה.

הקנאה והאופציה רמוזה גם בדברי התלמוד הללו:

סנהדרין קב א

אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרכו הרעה - מאי אחר? אמר רבי אבא: אחר שתפשו הקדוש ברוך הוא לירבעם בבגדו ואמר לו חזור כך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן. אמר לו: מי בראש? - בן ישי בראש! - אי הכי לא בעינא.

ומהי האבחנה ביניהם? הרב קוק הרבה לעסוק בשני המשיחים. אחד ממאמריו המפורסמים בענין זה נאמר כהספד לב"ז הרצל בתמוז ה'תרס"ד. קטעים מן המאמר הנקרא 'המספד בירושלים' לפניכם:

מאמרי הראיה / חלק א / המספד בירושלים

... וצריך להבין בכלל למה אנו צריכים לשני משיחים, משיח בן יוסף ומשיח בן דוד, והרי התכלית המכוון הוא שנשיא אחד יהיה לכולם, ודוד עבדי נשיא להם לעולם. אמנם כשם שיצר השי"ת באדם הגוף והנשמה, ולעומתם הכוחות הנוטים להחזיק קיום הגוף על מכונו לשכללו ולפתחו, וכן הכחות המחזיקים כח הנשמה הרוחנית ומעדנים ומשכללים אותה, ותכלית השלמות הוא שיהיה הגוף חזק ואמיץ ומפותח כראוי, והנשמה בריאה וחזקה ומשוכללת, מושכת אחריה בכחה האדיר את כל כוחות הגוף האמיצים והחזקים, לתכלית השכל הטוב והטהור, חפץ העליון ב"ה בעולמו, כן הכין בישראל ביחוד שני אלה הכחות, הכח המקביל לערך הגוף האנושי, השוקק לטובת האומה במעמדה ושכלולה החומרי, שהוא הבסיס הנכון לכל התכניות הגדולות והקדושות שישראל מצויינים בהן, להיות עם קדוש לד' אלקי ישראל, ולהיות גוי אחד בארץ לאור גוים, והצד השני עצם הכח לשכלול הרוחניות בעצמה. וההבדל שביניהם, שלהצד הראשון יש דוגמא בין כל עמי הארץ לישראל, כמו שאנו שוים להם בגופניות כאשר האדם שוה

בכח החיים שבר לאחד הבעלי חיים, והצד השני הוא הענין המתיחד לישראל עצמם, שע"ז נאמר "ד' בדד ינחנו ובגויים לא יתחשב", מצד תורת ד' והקדושה העליונה המיוחדת לישראל עם קדוש. והנה מתחילה הוכנו ב' הכחות הכלליות בשני השבטים שהוכנו למלוך בישראל, אפרים ויהודה, שהוא כלל יוסף ויהודה. וכמו בתחילה מעשי אבות סימן לבנים יוסף היה המשביר, ששלח אותו אלקים לפליטה גדולה להחיות עם רב, והחיה את יעקב ובניו בחיי החומר לחם לפי הטף בעת שג"כ כל הארץ באו למצרים לשבור, והיה נבלע בין האומות, וידע שבעים לשון, שהוא מורה על הצדדים שיש יחש שיווי בין ישראל לעמים כולם, ומ"מ ידע כח קדושתו, ודוקא ע"י זה היתרון אין עשו נופל כ"א ביד בניה של רחל... ויהודה מיוחד לכח ישראל המיוחד, "היתה יהודה לקדשו".

על רקע זאת יש להבין מדוע הנבואה המתבארת ע"י חז"ל צופה כי משיח בן יוסף יהרג?

ראו את הביאור הבא:

פנקס אחרון מבויסק

ה. משיח בן יוסף הנו התכונה של לאומיות ישראל מצד עצמם. ובאשר התכלית האחרון אינו התגדרות לאומיות, כי אם השאיפה לאחד כל באי עולם למשפחה אחת – שגם שזה צריך גם כן מרכז מיוחד, מכל מקום אין הכונה כולה רק המרכז כי אם פעולתו גם כן על הכלל הגדול – על כן כשצריך העולם לעבור מענין הלאומיות אל הכללות, צריך להיות גם כן כעין הריסה אל הדברים שהושרשו מצד הלאומיות הצרה, שיש עמה המגרעות של אהבה הפרטית היתירה. על כן עתיד משיח בן יוסף להיות נהרג, ומלכות אמתית וקיימת תהי' משיח בן דוד. נמצא שביטול יצר הרע והריגת משיח בן יוסף קרובים זה לזה, שבביטול ההתייחדות הלאומיות מצד הכוסף של טוב הכללי, עוד צעד אחד והרע יהי' מבוער גם כן מחיי היחידים. על כן פליגי חז"ל בפרק החליל על פסוק והביטו אלי את אשר דקרו, אם הוא על משיח בן יוסף שנהרג או על יצר הרע שנהרג.

זהו? חורבן? מוות? יצר הרע?

בספר אורות בסמוך לסעיף הנ"ל מופיע הסעיף הבא:

שמונה קבצים / קובץ א / קפו.

קפו. אין המדינה האושר היותר עליון של האדם. זה ניתן להאמר במדינה רגילה, שאינה עולה לערך יותר גדול מחברת אחריות גדולה, שנשארו המון האידיאות, שהם עטרת החיים של האנושיות, מרחפים ממעל לה, ואינם נוגעים בה. מה שאין כן מדינה שהיא ביסודה אידיאלית, שחקוק בהוייתה תוכן האידיאלי היותר עליון, שהוא באמת האושר היותר גדול של היחיד. מדינה זו היא באמת היותר עליונה בסולם האושר. ומדינה זו היא מדינתנו, מדינת ישראל, יסוד כסא ד' בעולם, שכל חפצה הוא שיהיה ד' אחד ושמו אחד, שזהו באמת האושר היותר עליון. אמת שאושר נשגב זה צריך הוא לביאור ארוך, כדי להעלות אורו בימי חושך, אבל לא מפני זה יחדל מלהיות האושר היותר גדול.

אז מה האמת?

